

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΚΥΠΡΟΥ | ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Κώδικας Συμπεριφοράς κατά του Ρατσισμού και Οδηγός Διαχείρισης και Καταγραφής Ρατσιστικών Περιστατικών

Αναθεωρημένη Έκδοση, Νοέμβριος 2015

Κώδικας Συμπεριφοράς **κατά του Ρατσισμού** **ΚΑΙ** Οδηγός Διαχείρισης **και Καταγραφής Ρατσιστικών Περιστατικών**

Συγγραφική Ομάδα:

Δρ Έλενα Παπαμιχαήλ, Γραφείο Αναλυτικών Προγραμμάτων-Αγωγή Υγείας, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού
paramichael.e@cyearn.pi.ac.cy

Δρ Μιχαλίνος Ζεμπύλας, Αναπληρωτής Καθηγητής, Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου
m.zembylas@ouc.ac.cy

Για τη συμβολή τους στη διαμόρφωση του Κώδικα Συμπεριφοράς Κατά του Ρατσισμού και του Οδηγού Διαχείρισης και Καταγραφής Ρατσιστικών Περιστατικών ευχαριστούμε ιδιαίτερα το Γραφείο Επιτρόπου Διοικήσεως και συγκεκριμένα τον Επικεφαλής και τη Λειτουργό της Αρχής Κατά των Διακρίσεων, κ. Άριστο Τσιάρτα και κ. Θέκλα Δημητριάδου (www.no-discrimination.ombudsman.gov.cy).

Σχεδίαση - Ηλεκτρονική επεξεργασία εντύπου

Έλενα Ηλιάδου, Λειτουργός Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων

Γλωσσική Επιμέλεια

Μαριάννα Χριστόφια - Παλάτου, Λειτουργός Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων

Γενικός Συντονισμός

Χρίστος Παρπούνας, Συντονιστής Υπηρεσίας Ανάπτυξης Προγραμμάτων

© ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Εισαγωγή

Το σχολικό περιβάλλον χαρακτηρίζεται από πολλαπλές μορφές ετερότητας, άλλες περισσότερο γνωστές στη δημόσια σφαίρα (εθνικότητα, εμφάνιση, κοινότητα, φύλο) και άλλες λιγότερο γνωστές (π.χ. σεξουαλικός προσανατολισμός, ταυτότητα φύλου, αναπηρία), που αναζητούν αναγνώριση, σεβασμό και προστασία. Σε αυτές τις συνθήκες, είναι σημαντικό να διασφαλιστεί για όλα τα μέλη της σχολικής κοινότητας ένα περιβάλλον ασφάλειας, ανεκτικότητας, σεβασμού της διαφορετικότητας, μη διάκρισης και ισότητας, όπου όλοι οι μαθητές και οι μαθήτριες θα μπορούν να απολαύσουν στο μέγιστο τις εκπαιδευτικές ευκαιρίες που τους προσφέρονται.

Σε ένα τέτοιο περιβάλλον, οποιαδήποτε εκδήλωση ρατσιστικής συμπεριφοράς πρέπει να εντοπίζεται, να αναγνωρίζεται και να αντιμετωπίζεται **έγκαιρα και αποφασιστικά**. Σε αντίθετη περίπτωση, η συμπεριφορά αυτή και η απουσία αντιμετώπισής της, πληγώνει τα θύματα, όχι μόνο ως άτομα, αλλά και ως μέλη της ομάδας εναντίον της οποίας στρέφεται, ενώ επιφέρει σοβαρές επιπτώσεις σε ολόκληρη τη σχολική κοινότητα. Η δημιουργία ενός απαλλαγμένου από τον ρατσισμό σχολικού περιβάλλοντος συμβάλλει ουσιαστικά στην οικοδόμηση μιας κοινωνίας δικαιοσύνης.

Ο ρατσισμός αφορά στο κάθε σχολείο, στον κάθε μαθητή, στον κάθε εκπαιδευτικό, στους γονείς και, κατ'επέκταση, σε ολόκληρη την κοινωνία. Είναι υποχρέωση όλων μας να βεβαιωθούμε ότι όλα τα πρόσωπα απολαμβάνουν στο βέλτιστο το αγαθό της παιδείας, χωρίς διακρίσεις και χωρίς εκφοβισμούς. Την ίδια στιγμή, υποχρέωσή μας είναι να παροτρύνουμε και να ενθαρρύνουμε τους δέκτες οποιασδήποτε ρατσιστικής συμπεριφοράς **να το καταγγέλλουν**, προστατεύοντάς τους από τυχόν δυσμενείς συνέπειες. Δημιουργούνται, έτσι, παράλληλα, συνθήκες εμπιστοσύνης για διερεύνηση των περιστατικών, βελτιώνονται οι συνθήκες μάθησης και αναβαθμίζεται το σύνολο της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

Τόσο σε επίπεδο θεωρίας όσο και πράξης είναι ευρέως αποδεκτό ότι το ουσιαστικότερο μέτρο πρόληψης και καταπολέμησης των διακρίσεων, της μισαλλοδοξίας και του ρατσισμού είναι η ανάπτυξη και η συστηματική εφαρμογή συγκεκριμένης και ξεκάθαρης πολιτικής κατά του ρατσισμού σε επίπεδο σχολείου. Η ανάπτυξη και η εφαρμογή ενός τέτοιου Κώδικα ανταποκρίνεται σε σύσταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας (ECRI) προς όλα τα κράτη-μέλη, συμπεριλαμβανομένης και της Κύπρου. Στα πλαίσια αυτά, το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού έχει ετοιμάσει λεπτομερείς προδιαγραφές για την ανάπτυξη και εφαρμογή **ενός Κώδικα Συμπεριφοράς Κατά του Ρατσισμού (Κώδικας) και ενός Οδηγού διαχείρισης και καταγραφής ρατσιστικών περιστατικών (Οδηγός)**.

Από τους/τις διευθυντές/ντριες των σχολείων αναμένεται:

- να γνωστοποιήσουν και να συντονίσουν συζήτηση για τον Κώδικα και τον Οδηγό σε μία τουλάχιστον συνεδρία προσωπικού
- να βεβαιώνονται ότι ο Κώδικας και ο Οδηγός είναι διαθέσιμοι και γνωστοποιημένοι σε όλους τους αρμόδιους φορείς, τους εκπαιδευτικούς, τους μαθητές και τις οικογένειές τους (μέσα από τοποθέτηση αφισών στο σχολείο, αποστολή ενημερωτικού φυλλαδίου στις οικογένειες, διοργάνωση ημερίδας/εκδήλωσης ενημέρωσης κ.λπ.)

- να ορίσουν ένα άτομο από τη Διευθυντική Ομάδα ως το άτομο με ειδικά καθήκοντα για τη διαχείριση ρατσιστικών περιστατικών (Υπεύθυνη/ος Εκπαιδευτικός) και να ενημερώσουν όλα τα μέλη της σχολικής κοινότητας και τις οικογένειές τους για τα καθήκοντα και τον ρόλο της/του
- να δημιουργήσουν και να στηρίξουν τη λειτουργία της Επιτροπής Αγωγής Υγείας και Πρόληψης της Παραβατικότητας στην οποία θα λαμβάνει μέρος και η/ο Υπεύθυνη/ος Εκπαιδευτικός
- να βεβαιώνονται ότι όλα τα άτομα του προσωπικού του σχολείου γνωρίζουν τις υπευθυνότητές τους σε σχέση με τον Κώδικα
- να βεβαιώνονται ότι ο Κώδικας προωθείται και οι διαδικασίες που προβλέπει εφαρμόζονται με συνέπεια και σταθερότητα
- να λαμβάνουν όλα τα απαραίτητα μέτρα προστασίας των θυμάτων ρατσιστικών περιστατικών
- να λαμβάνουν τις απαραίτητες αποφάσεις και δράσεις σε περιπτώσεις ύπαρξης ή διερεύνησης ρατσιστικών περιστατικών που αφορούν άτομα του σχολείου, όπως προνοείται από τον Οδηγό και σύμφωνα με τους κανονισμούς λειτουργίας των δημόσιων σχολείων
- να παρακολουθούν την εφαρμογή του Κώδικα και του Οδηγού και να συζητούν την εξέλιξή του και τρόπους βελτίωσής τους σε ώρα συνεδρίας προσωπικού
- να ενημερώνουν την/τον Επιθεωρήτρια/τή του σχολείου για την εφαρμογή του Κώδικα και του Οδηγού τουλάχιστον δύο φορές τον χρόνο
- να αποστέλλουν ετήσια αναφορά στο ΥΠΠ (Παρατηρητήριο για τη Βία) για τα ρατσιστικά περιστατικά που διερευνήθηκαν και αντιμετωπίστηκαν στο σχολείο.

Τονίζεται ότι η αναφορά των περιστατικών δεν αποτελεί αδυναμία των σχολείων, αλλά δηλώνει έμπρακτα την αποφασιστικότητά τους να ενεργούν προς όφελος ολόκληρης της σχολικής κοινότητας και των δικαιωμάτων των μελών της. Τα σχολεία που θα προβαίνουν σε αναφορές ρατσιστικών περιστατικών δεν θα εκτίθενται και δεν θα έχουν καμία δυσμενή συνέπεια. Για τη στήριξη των εκπαιδευτικών στην εφαρμογή του Κώδικα και του Οδηγού, που θα αποτελούν το πλαίσιο στο οποίο θα κινηθεί το κάθε σχολείο, στην παρούσα εγκύκλιο επισυνάπτονται τα ακόλουθα παραρτήματα:

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: Κώδικας Συμπεριφοράς Κατά του Ρατσισμού.

Στοιχειοθετείται η αναγκαιότητα για την ανάπτυξη και εφαρμογή του Κώδικα και δίνεται το θεωρητικό υπόβαθρο. Περιλαμβάνει τον σκοπό και τους στόχους του Κώδικα και τις υπευθυνότητες και δεσμεύσεις για όλα τα μέλη της σχολικής κοινότητας.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: Οδηγός διαχείρισης και καταγραφής ρατσιστικών περιστατικών.

Παρουσιάζει τα βήματα διαχείρισης ρατσιστικών περιστατικών και τον Πίνακα Κυρώσεων. Περιλαμβάνει το Έντυπο Αναστοχασμού και τα έντυπα καταγραφής ρατσιστικού περιστατικού (Φόρμα 1) και ετήσιας αναφοράς ρατσιστικών περιστατικών (Φόρμα 2).

Επιπλέον, πέρα από την εφαρμογή του Κώδικα σε επίπεδο ολόκληρου του σχολείου, το μάθημα Αγωγής Υγείας μπορεί να αξιοποιηθεί διαθεματικά από όλα τα γνωστικά αντικείμενα, με στόχο την πληροφόρηση, συζήτηση, ανάλυση, εφαρμογή και αξιολόγηση των αποτελεσμάτων της υιοθέτησης του

Κώδικα. Μπορεί, επίσης, να συμβάλει στην υλοποίηση επιπρόσθετων δραστηριοτήτων που στοχεύουν στην αναγνώριση και στην αποδόμηση στερεοτύπων, στην αναγνώριση και αντιμετώπιση ρατσισμού και διακρίσεων κ.λπ., με βάση και το Πρόγραμμα Σπουδών Αγωγής Υγείας.

Τα σχολεία που ενδιαφέρονται για περαιτέρω εμπλοκή σε θέματα που αφορούν τον σχεδιασμό, την ανάπτυξη και την εφαρμογή του Κώδικα και του Οδηγού ή για πληροφορίες, διευκρινίσεις και σχόλια μπορούν να επικοινωνούν με το Γραφείο Προγραμμάτων Αγωγής Υγείας, με τη Δρ Έλενα Παπαμιχαήλ, στο τηλέφωνο 22402367 ή στην ηλεκτρονική διεύθυνση papamichael.e@cyearn.pi.ac.cy.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α: Προτεινόμενος «Κώδικας Συμπεριφοράς Κατά του Ρατσισμού»

Αναγκαιότητα

Το σχολικό περιβάλλον χαρακτηρίζεται από πολλαπλές εκφάνσεις ετερότητας, όπως διαφορετικές εθνικότητες, γλώσσες, θρησκείες, κουλτούρες, διαφορετικό σεξουαλικό προσανατολισμό και ταυτότητα φύλου, διαφορετικές πεποιθήσεις και άτομα με αναπηρία. Η συνάντηση όλων των μαθητών στο πλαίσιο του σχολείου εμπλουτίζει το εκπαιδευτικό σύστημα. Ενίοτε, όμως, δημιουργεί εντάσεις, τις οποίες καλείται να διαχειριστεί το εκπαιδευτικό περιβάλλον.

Αριθμός ερευνών στο κυπριακό εκπαιδευτικό σύστημα τα τελευταία χρόνια έχουν αναγνωρίσει πολλαπλές λειτουργίες του ρατσισμού στη σχολική καθημερινότητα, τονίζοντας την ανάγκη για επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε θέματα διαφορετικότητας και ρατσισμού, αλλά και την ανάγκη δημιουργίας και εφαρμογής πολιτικής κατά του ρατσισμού σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης (ενδεικτικά βλ. Ζεμπύλας¹, Θεοδώρου², Παπαμιχαήλ³, Σπύρου⁴, Συμεού⁵).

Πέρα από τη νομική, πρακτική και ηθική υποχρέωση του σχολείου να διατηρεί ένα εκπαιδευτικό περιβάλλον με ίσες ευκαιρίες, χωρίς διακρίσεις και αποκλεισμούς, η ανάπτυξη και εφαρμογή ενός Κώδικα Συμπεριφοράς Κατά του Ρατσισμού ανταποκρίνεται σε σύσταση της **Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά του Ρατσισμού και της Μισαλλοδοξίας** (ECRI) προς όλα τα κράτη - μέλη, συμπεριλαμβανομένης και της Κύπρου. Συγκεκριμένα, στη Γενική Πολιτική Σύσταση Νο 10⁶ για την καταπολέμηση του ρατσισμού και των ρατσιστικών διακρίσεων, συστήνει όπως, μέσω της σχολικής εκπαίδευσης, καταπολεμηθεί ο ρατσισμός και οι ρατσιστικές διακρίσεις στο σχολείο. Εισηγείται όπως αυτό γίνει μέσα από μια μόνιμη πολιτική, που να περιλαμβάνει τη σύσταση ενός συστήματος παρακολούθησης ρατσιστικών περιστατικών, την υιοθέτηση μέτρων προστασίας των θυμάτων και εκπαιδευτικής, κατά βάση, διαχείρισης των περιστατικών. Στα μέτρα αυτά μπορούν να περιλαμβάνονται η επιβολή αυστηρών και ανάλογων κυρώσεων και η υιοθέτηση ενός Κώδικα Συμπεριφοράς Κατά του Ρατσισμού και των ρατσιστικών περιστατικών. Η ECRI συστήνει, επίσης, όπως επιμορφωθεί όλο το διδακτικό προσωπικό, ώστε να εργάζεται σε ένα πολυπολιτισμικό περιβάλλον ανταποκρινόμενο στις ανάγκες των μαθητών με διαφορετικά υπόβαθρα και να ενημερώνεται για θέματα ρατσισμού, ρατσιστικών διακρίσεων, ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των σχετικών νόμων. Σκοπός είναι το διδακτικό προσωπικό να εμποδίζει άμεσες ή έμμεσες εκδηλώσεις ρα-τσισμού και ρατσιστικών διακρίσεων στα σχολεία, αντιδρώντας έγκαιρα και αποτελεσματικά.

¹ Zembylas, M. (2010). Children's construction and experience of racism and nationalism in Greek-Cypriot primary schools. *Childhood*, 17(3), 312-328.

² Theodorou, E. (2010). "Children at our school are integrated. No one sticks out": Greek-Cypriot teachers' perceptions of integration of immigrant children in Cyprus. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, iFirst, 1-20.

³ Papamichael, E. (2008). Greek-Cypriot Teachers' Understandings of Intercultural Education in an Increasingly Diverse Society. *The Cyprus Review (Special Edition: Migration, Racism and Multiculturalism)*, 20(2), 51-78.

⁴ Spyrou, S. (2009). Between intimacy and intolerance: Greek Cypriot children's encounters with Asian domestic workers. *Childhood*, 16(2), 155-173.

⁵ Symeou, L., Karagiorgi, Y., Roussounidou, E., & Kaloyirou, C. (2009). Roma and their education in Cyprus: reflections on INSETRom teacher training for Roma inclusion. *Intercultural Education*, 20(6), 511-521.

⁶ ECRI General Policy Recommendation No 10 on Combating Racism And Racial Discrimination In And Through School Education (Adopted On 15 December 2006), Strasbourg, 21 March 2007.

Η αναφορά των περιστατικών **δεν πρέπει να εκλαμβάνεται ως αδυναμία του σχολείου**. Τουναντίον, αποτελεί έμπρακτη απόδειξη της αποφασιστικότητας του σχολείου για αντιμετώπιση των περιστατικών και λήψη διορθωτικών μέτρων, ενώ παράλληλα εκπέμπει μήνυμα μηδενικής ανοχής στον ρατσισμό και στις διακρίσεις.

Κατά την εφαρμογή του Κώδικα λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαιτερότητες και οι πραγματικότητες που συνθέτουν την κάθε σχολική κοινότητα, στη βάση, όμως, των βασικών αρχών και στόχων του. Το κάθε σχολείο οφείλει να βρει τους προσφορότερους τρόπους διάχυσής του σε όλους τους εμπλεκόμενους: μαθητές/ εκπαιδευτικούς/ γονείς, σε γλώσσα κατανοητή ανάλογα με την περίπτωση. Το περιεχόμενο και οι αρχές του μπορούν, επίσης, να εμπεδωθούν με διάφορες εκδηλώσεις και δραστηριότητες, όπως ημερίδες, διαδραστικά παιχνίδια, τη χρήση της τεχνολογίας (διαδίκτυο, μέσα κοινωνικής δικτύωσης, mobile apps, κ.λπ.).

Θεωρητικό υπόβαθρο

Στον Κώδικα και στον Οδηγό κάθε αναφορά στους όρους **ταυτότητα, διαφορετικότητα, φυλή, προκατάληψη, στερεότυπο, διάκριση, ρατσισμός, ξενοφοβία, εθνικισμός, μισαλλοδοξία, ομοφοβία, τρανσφοβία, εκφοβισμός, ρητορική μίσους, ελλιπής καταγγελία και ρατσιστικό περιστατικό** θα υπονοεί και τους αντίστοιχους ακόλουθους ορισμούς. Γίνεται εισήγηση όπως οι εκπαιδευτικοί ανατρέχουν στους ορισμούς σε κάθε περίπτωση κατά την ανάγνωση του Κώδικα και του Οδηγού, για σκοπούς διασαφήνισης.

Ταυτότητα:

Η αντίληψη του ατόμου ότι είναι μέλος μια συγκεκριμένης ομάδας ή ομάδων που έχει κάποια κοινά “χαρακτηριστικά”. Η αντίληψη αυτή συνοδεύεται από ανάλογη συναισθηματική και αξιολογική σημασία που αποδίδεται στην ομάδα αυτή και τα χαρακτηριστικά της. Επιπλέον, μπορεί να είναι και η αντίληψη του πώς εκλαμβάνεται ένα άτομο από τους άλλους. Πιθανές διαφορές ανάμεσα στο πώς μια ομάδα ορίζει τον εαυτό της και στο πώς ορίζεται από τους άλλους μπορεί να δημιουργήσουν εντάσεις, συγκρούσεις ή παρανοήσεις. Σύμφωνα με διάφορες κοινωνιολογικές και ψυχολογικές θεωρίες, οι ταυτότητές μας (οι οποίες είναι πολλαπλές) “κατασκευάζονται” μέσα από τις πράξεις, τα λόγια, την πολιτική, την κοινωνική ζωή μας. Δηλαδή, σύμφωνα με την επιστημονική κοινότητα, δεν υπάρχει καμία βιολογική βάση στην οποία να ανταποκρίνεται κάποια “ταυτότητα” (π.χ. φυλετική ή εθνική καταγωγή).⁷

⁷ Βλ. για παράδειγμα Tajfel, H., & Turner, J. C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. In S. Worchel & W. Austin (Eds.). Psychology of intergroup relations (2nd ed., pp. 7-24). Chicago: Neison-Hall.

Διαφορετικότητα:

Η διαφορετικότητα προκύπτει ή είναι αποτέλεσμα της προοπτικής ή της οπτικής γωνίας που διαφοροποιεί κάποια άτομα από άλλα. Τα στοιχεία που μπορεί να αποτελέσουν κριτήρια διαφοροποίησης ενός ατόμου ή ομάδας ατόμων όπως φύλο, χρώμα/εμφάνιση, εθνικότητα, κοινότητα ή θρησκευτική ομάδα, καθεστώς παραμονής στη χώρα, καταγωγή, θρησκευτικές ή άλλες πεποιθήσεις, αναπηρία, ηλικία, σεξουαλικός προσανατολισμός, γλώσσα, προφορά, συνήθειες, επάγγελμα, κοινωνικοοικονομική κατάσταση, κουλτούρα⁸ κ.λπ.

Φυλή:

Ο όρος “φυλή” (“ράτσα”, “race”) είναι ένα τεχνητό κατασκεύασμα που χρησιμοποιήθηκε για την κατηγοριοποίηση των ανθρώπων στη βάση υποτιθέμενων σωματικών και πολιτισμικών ομοιοτήτων που προέρχονται από την κοινή τους καταγωγή⁹. Παρόλο που όροι όπως “φυλή”, “φυλετικές διακρίσεις”, “φυλετικές ομάδες” και “διαφυλετικές σχέσεις” χρησιμοποιούνται κατά κόρον σε δημόσιες, καθημερινές, πολιτικές και ακαδημαϊκές συζητήσεις, δεν έχουν καμιά βιολογική και κυριολεκτική υπόσταση. Η επιστήμη έχει αποδείξει ότι η βιολογική κατηγορία της “φυλής” δεν έχει νόημα όταν εφαρμόζεται στο ανθρώπινο είδος. Παρόλο που δεν έχει καμιά βιολογική βάση, ο όρος “φυλή” εξακολουθεί να υπάρχει ως κοινωνικό κατασκεύασμα. Σε πολλές κοινωνίες αποτελεί βάση για κοινωνική δράση, κυβερνητική πολιτική και δικαιολογία για διαφορετική αντιμετώπιση μιας ομάδας ατόμων σε σχέση με άλλες¹⁰.

Προκατάληψη:

Η προκατάληψη εναντίον ατόμων συγκεκριμένης ομάδας είναι η αρνητική προδιάθεση εναντίον τους που βασίζεται σε αυθαίρετες, λανθασμένες και άκαμπτες γενικεύσεις και στερεότυπες πεποιθήσεις και εικόνες επειδή ανήκουν στη συγκεκριμένη ομάδα (πολιτισμική, εθνική, θρησκευτική ή άλλη ομάδα), π.χ. η αρνητική στάση απέναντι στους Μουσουλμάνους γιατί δήθεν έχουν τάση προς τη βία και την τρομοκρατία. Η προκατάληψη μπορεί να πάρει και θετική μορφή, π.χ. η θετική στάση απέναντι στη “δυτική σκέψη” επειδή είναι “πολιτισμένη” και “ανώτερη”¹¹.

Στερεότυπο:

Η υπεργενικευμένη, αξιολογική, απλουστευμένη, υπερβολική αντίληψη/ αναπαράσταση μιας ομάδας, η οποία αποδίδεται σε όλα τα μέλη της, ώστε να

⁸ Η υποστήριξη συγκεκριμένης ποδοσφαιρικής ομάδας, αποτελεί μια ιδιαίτερη πτυχή της διαφορετικότητας ενός ατόμου, καθώς ορίζεται σε μεγάλο βαθμό από προσωπική επιλογή. Περιπτώσεις διακρίσεων, καβγάδων, εκφοβισμού ή παρενόχλησης παιδιών στη βάση της υποστήριξης διαφορετικής ποδοσφαιρικής ομάδας μπορεί να οριστούν ως ρατσιστικά περιστατικά ανάλογα με την περίπτωση, καθώς οι συγκρούσεις μεταξύ οπαδών ποδοσφαιρικών ομάδων στα σχολεία μπορεί να πάρουν διάφορες μορφές. Βλ. για παράδειγμα Kincheloe, J.L. & Steinberg, S.R. (1997). *Changing Multiculturalism*. Buckingham: Open University Press.

⁹ Λόγω της προβληματικής που δημιουργείται για τον όρο, χρησιμοποιείται τοποθετημένος σε εισαγωγικά.

¹⁰ Βλ. για παράδειγμα Goodman, A.H. (2008) *Exposing Race as an Obsolete Biological Concept*, in Pollock, M. (Ed) *Everyday Antiracism*. New York and London: The New Press (p.4-8).

¹¹ Βλ. για παράδειγμα Aboud, F.E. (1988). *Children and prejudice*. Oxford: Blackwell. Allport, G.W. (1954) *The nature of prejudice*. New York: Addison-Wesley. Pettigrew, T.F. and Tropp, L.R. (2006) *A meta-analytic test of intergroup contact theory*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 90: 751-783.

δικαιολογήσει τη συμπεριφορά μας προς αυτά, π.χ. “οι Γερμανοί είναι εργατικοί, οργανωμένοι και ψυχροί και οι Έλληνες είναι φιλικοί και φιλόξενοι”, “οι γυναίκες είναι κακοί οδηγοί”, “οι ομοφυλόφιλοι δεν είναι φυσιολογικά άτομα”, “οι μαύροι είναι οι καλύτεροι αθλητές” και “οι Ιάπωνες είναι εργατικοί και πειθαρχημένοι”. Τα στερεότυπα δημιουργούν λανθασμένες θετικές ή αρνητικές προσδοκίες για άτομα συγκεκριμένων ομάδων¹².

Διάκριση:

Η άνιση συμπεριφορά ή μεταχείριση ατόμων ή ομάδων ατόμων με κριτήριο τη διαφορετικότητά τους (βλ. ορισμό πιο πάνω). Εκτός από άμεση, η διάκριση μπορεί να είναι και έμμεση, π.χ. πρακτικές ή πολιτικές που φαίνονται “ουδέτερες” ή “δίκαιες” επειδή συμπεριφέρονται σε όλους με τον ίδιο τρόπο μπορεί να έχουν αρνητικές συνέπειες για συγκεκριμένες ομάδες¹³.

Ρατσισμός:

Η διαδικασία περιθωριοποίησης, αποκλεισμού και διάκρισης σε βάρος όσων θεωρούνται ότι είναι “διαφορετικοί” από μας (βλέπε ορισμό διαφορετικότητας πιο πάνω). Ο ρατσισμός λαμβάνει πολλές διαφορετικές μορφές, οι οποίες δεν είναι στατικές, αλλά αλλάζουν ανάλογα με τον χώρο και τον χρόνο στον οποίο εκδηλώνονται. Κάποιες από αυτές είναι εμφανείς και άμεσες (π.χ. δόγματα εθνικής, θρησκευτικής ή άλλης μορφής ανωτερότητας ή βίαιες επιθέσεις εναντίον ατόμων ή ομάδων που κρίνονται ως “άλλος”), ενώ κάποιες μπορεί να μην είναι τόσο εμφανείς αλλά έμμεσες.

Στις έμμεσες περιλαμβάνεται και ο θεσμικός ρατσισμός, δηλαδή οι διάφορες μορφές διακρίσεων που μπορεί να κάνουν κυβερνήσεις, εταιρείες ή άλλοι μεγάλοι οργανισμοί που ασκούν επιρροή στη ζωή μας σε βάρος μη-προνομιούχων ομάδων του πληθυσμού (π.χ. μειονότητες και ομάδες μεταναστών)¹⁴. Επιπτώσεις του θεσμικού ρατσισμού μπορεί να εντοπιστούν σε διάφορους τομείς της κοινωνικής και πολιτικής ζωής - όπως στον τομέα της στέγασης, εργασίας, εκπαίδευσης καθώς επίσης και στον τομέα των πολιτικών δικαιωμάτων όπου η μεταχείριση δεν είναι ίση για όλους.

¹² Βλ. για παράδειγμα Hall, S. (1997) Representation: cultural representations and signifying practices (Ed.). London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.

¹³ Βλ. για παράδειγμα Stephan, W.G. and Stephan, C.W. (2000) An integrated threat theory of prejudice. In S. Oskamp (Ed.) Reducing prejudice and discrimination (pp. 23-46). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum. Tafel, H. and Turner, J.C. (1979) An integrative theory of intergroup conflict. In W.G. Austin and S. Worchel (Eds.) The social psychology of intergroup relations (pp. 33-47). Monterey, CA: Brooks-Cole (re printed in M.A. Hogg and D. Abrams (2001). Intergroup relations. Philadelphia: Taylor and Francis (Psychology Press).

¹⁴ Βλ. Cashmore, E. & Jennings, J. (2001) Racism: Essential Readings (Eds.). London: Sage.

Η έκφραση ρατσιστικών συμπεριφορών **δεν συνοδεύεται πάντα από την ανάλογη πρόθεση**, καθώς κάποια άτομα μπορεί να συμπεριφέρονται ή να εκφράζονται ρατσιστικά χωρίς να το αντιλαμβάνονται. Κάποιες φορές, ακόμα και παρεμβάσεις διαπολιτισμικής ή αντιρατσιστικής εκπαίδευσης μπορεί να εδραιώνουν αντί να αμφισβητούν ρατσιστικά στερεότυπα, εάν δεν λαμβάνουν υπόψη τους τις θεσμικές ανισότητες¹⁵.

Επομένως, ο ρατσισμός ορίζεται **ως συνέπειες πράξεων, συμπεριφορών και λόγων**, έμμεσων ή άμεσων, οι οποίες περιθωριοποιούν, αποκλείουν και κάνουν διακρίσεις σε βάρος όσων θεωρούνται “διαφορετικοί”, ασχέτως πρόθεσης¹⁶.

Ξενοφοβία:

Ο όρος ξενοφοβία χρησιμοποιείται για την περιγραφή αρνητικών στάσεων εναντίον των μεταναστών. Πρόκειται για το αίσθημα φόβου ή και αντιπάθειας και αποστροφής προς τους ξένους. Δηλώσεις όπως οι «ξένοι βλάπτουν τον ίδιο τον πολιτισμό μας», ο οποίος συνήθως θεωρείται ανώτερος, είναι παράδειγμα ξενοφοβίας. Μικτοί γάμοι ή σχέσεις μεταξύ μελών διαφορετικών πολιτισμών δεν γίνονται αποδεκτοί κάποιες φορές λόγω ξενοφοβίας. Σύμφωνα με ξενοφοβικές αντιλήψεις οι ξένοι είναι υπεύθυνοι για την ύπαρξη πολλών κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων και φαινομένων και η επίλυση των προβλημάτων αυτών μπορεί να επιτευχθεί είτε με την απομάκρυνσή τους είτε με την αφομοίωσή τους (δηλαδή την απορρόφησή τους από την κυρίαρχη - όσον αφορά εθνικά και πολιτιστικά στοιχεία - κοινωνία).

Εθνικισμός:

Υπερβολική και αποκλειστική προσήλωση προς την ιδέα του έθνους και των εθνικών ιδεωδών, με κύριο χαρακτηριστικό τη διάκριση των εθνών σε ανώτερα και κατώτερα και τη διάθεση επιβολής των πρώτων στα δεύτερα. Συνδέεται με τον σοβινισμό, δηλαδή τον τυφλό εθνικισμό που χαρακτηρίζεται από τη φανατική εξύμνηση κάθε εθνικού στοιχείου και την περιφρόνηση ή απόρριψη των στοιχείων άλλων λαών.

Μισαλλοδοξία:

Το μίσος και η έλλειψη ανεκτικότητας και σεβασμού στις διαφορετικές συμπεριφορές, αντιλήψεις ή ιδέες.

¹⁵ Βλ. ενδεικτικά Banks, J.A. (2006) Race, culture, and education: the selected works of James A. Banks (Ed.). London and New York: Routledge και Parekh, B. (2006). Rethinking multiculturalism: cultural diversity and political theory (2nd ed.). Hampshire and New York: Palgrave Macmillan.

¹⁶ Βλ. ενδεικτικά Anthias, F. & Yuval-Davis, N. (1992) Racialized boundaries: race, nation, gender, colour and class and the anti-racist struggle. London and New York: Routledge.

Ομοφοβία:

Ο φόβος, η αποστροφή ή οι διακρίσεις κατά της ομοφυλοφιλίας ή σε βάρος των ομοφυλόφιλων. Η ομοφοβία μπορεί να περιλαμβάνει ακόμη μίσος, εχθρότητα ή αποδοκιμασία των ομοφυλόφιλων ανθρώπων, της ομοφυλοφιλικής συμπεριφοράς, που οδηγεί στην εκδήλωση μισαλλοδοξίας. Συχνά φτάνει ως το σημείο να εκδηλώνεται πολύ επικίνδυνα, όπως μέσω λεκτικής βίας και με ομοφοβικά εγκλήματα μίσους όπως επιθέσεις, ξυλοδαρμούς, ακόμη και φόνους.

Τρανσφοβία:

Η αποστροφή, εχθρότητα ή διακρίσεις προς τα άτομα τα οποία εκφράζουν άλλη ταυτότητα φύλου από εκείνη που τους αποδόθηκε κατά τη γέννησή τους, μέσω π.χ. της ενδυμασίας, της χρήσης καλλυντικών, της ορμονοθεραπείας ή της επέμβασης επαναπροσδιορισμού φύλου.

Αντιαθιγγανισμός:

Αποτελεί ένα διακριτό είδος ρατσιστικής ιδεολογίας το οποίο παράλληλα μπορεί να είναι συνυφασμένο και με άλλες μορφές ρατσισμού. Ο αντιαθιγγανισμός αποτελεί ένα περίπλοκο κοινωνικό φαινόμενο το οποίο, στην πιο εμφανή του μορφή, εκφράζεται μέσω της βίας, της ρητορικής μίσους, της εκμετάλλευσης και των διακρίσεων ενάντια σε άτομα ή ομάδες Ρομά. Συχνά όμως εκφράζεται μέσα από βαθύτερες, συχνά αόρατες ή ασυνείδητες διακρίσεις κατά των Ρομά. Για παράδειγμα, είδη λόγου και αναπαραστάσεων από κοινότητες πολιτικών, ακαδημαϊκών και της κοινωνίας των πολιτών μπορεί να συμβάλλουν στον διαχωρισμό, τον στιγματισμό, την κοινωνική επιθετικότητα και τον κοινωνικοοικονομικό αποκλεισμό των Ρομά. Ο αντιαθιγγανισμός χρησιμοποιείται για να δικαιολογείται και να αναπαράγεται ο αποκλεισμός και η υποτιθέμενη κατωτερότητα των Ρομά, βασιζόμενα στην ιστορική δίωξη και τα αρνητικά στερεότυπα για αυτά τα άτομα.

Εκφοβισμός:

Οι όροι εκφοβισμός (bullying) και θυματοποίηση χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν μια κατάσταση κατά την οποία ασκείται εσκεμμένη, απρόκλητη, συστηματική και επαναλαμβανόμενη βία και επιθετική συμπεριφορά με σκοπό την επιβολή, την καταδυνάστευση και την πρόκληση σωματικού και ψυχικού πόνου σε μαθητές από συμμαθητές τους, εντός και εκτός σχολείου¹⁷. Ο εκφοβισμός και η βία μπορούν να πάρουν σωματική, λεκτική, ψυχολογική και κοινωνική μορφή, ενώ υπάρχει και ο ηλεκτρονικός εκφοβισμός, μέσα από τη χρήση νέων τεχνολογιών (cyberbullying). Συνήθως ο εκφοβισμός εκδηλώνεται με:

¹⁷ Δραστηριότητες στην τάξη για την πρόληψη του εκφοβισμού και της βίας μεταξύ των μαθητών: Εγχειρίδιο Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, ΕΨΥΠΕ, Αθήνα, 2010.

¹⁸ Olweus, D. (1986 και 1991) στο Olweus, D. (2009, σελ. 29) Εκφοβισμός και βία στο Σχολείο, ΕΨΥΠΕ, Αθήνα.

- Χειρονομίες, σπρωξιές, ξυλοδαρμούς
- Φραστικές επιθέσεις, βρισιές, προσβολές, απειλές, συκοφαντίες
- Εκβιασμούς
- Καταστροφή προσωπικών αντικειμένων, κλοπές
- Σεξουαλική παρενόχληση και κακοποίηση
- Αποκλεισμό και απομόνωση από παρέες, ομαδικά παιχνίδια και κοινωνικές δραστηριότητες

Ο εκφοβισμός εκδηλώνεται σε περιπτώσεις όπου παρατηρείται διαφορά δύναμης ανάμεσα στα άτομα που εμπλέκονται¹⁸.

Ρητορική μίσους (hate speech):

η δημόσια έκφραση ρατσιστικού ή ξενοφοβικού λόγου, μέσω του οποίου αμφισβητείται το δικαίωμα μιας ομάδας ανθρώπων να συμμετέχει ισότιμα στην κοινωνική ζωή εξαιτίας της φυλετικής ή εθνοτικής καταγωγής ή άλλου γνωρίσματός της, καθώς και η προτροπή σε πράξεις βίας ή σε εκδηλώσεις μίσους εναντίον των μελών μιας τέτοιας ομάδας δεν προστατεύονται από την ελευθερία του λόγου, αλλά αντιθέτως απαγορεύονται και τιμωρούνται¹⁹. Δεν περιορίζεται μόνο σε μορφές του γραπτού ή του προφορικού λόγου, αλλά μπορεί και να συμπεριλαμβάνει εικόνες, είδωλα, ηλεκτρονικά ή άλλα παιχνίδια, καθώς και άλλες ενέργειες που αποσκοπούν στην έκφραση ή διάδοση κάποιου μηνύματος.

Ρατσιστικό περιστατικό:

Είναι οποιοδήποτε περιστατικό εκλαμβάνεται ως ρατσιστικό από το θύμα ή άλλο πρόσωπο²¹.

Είναι έννοια ευρύτερη του παραπτώματος ή του αδικήματος, αφού το ρατσιστικό περιστατικό μπορεί να περιλαμβάνει και συμπεριφορές, οι οποίες αν δεν συνδέονταν με κάποιο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του θύματος, ενδεχομένως να μη θεωρούνταν παραβατικές.

Συνήθως τα ρατσιστικά περιστατικά έχουν ως σκοπό ή ως αποτέλεσμα την περιθωριοποίηση, τον αποκλεισμό ή τις διακρίσεις σε βάρος ατόμων

¹⁹ Ο βασικός Νόμος που τιμωρεί τέτοιες πράξεις είναι ο Νόμος για την καταπολέμηση ορισμένων μορφών και εκδηλώσεων ρατσισμού και ξενοφοβίας μέσω ποινικού δικαίου (Ν.134(I)/2011). Σχετικά ποινικά αδικήματα, ωστόσο, περιλαμβάνονται και στον Ποινικό Κώδικα (Κεφ. 154), καθώς και σε άλλες νομοθεσίες, όπως τον Νόμο περί Καταπολέμησης του Ρατσισμού και Ορισμένων Άλλων Διακρίσεων (Επίτροπος) Νόμο (Ν. 142(1)/2004).

²⁰ NASC, The Irish Immigrant Support Centre (2012), Stop the Silence: A Snapshot of Racism in Cork, Cork. και CRER, Coalition for Racial Equality and Rights (2012), Racist Incident Reporting in Scotland's schools, Glasgow.

²¹ Macpherson, W. (1999), The Stephen Lawrence Inquiry Report, London και ECRI (2007) General Policy Recommendation No 11 on combating racism and racial discrimination in policing.

και ομάδων ατόμων, εξαιτίας της διαφορετικότητάς τους. Ενδεικτικά παραδείγματα αναφέρονται στον Πίνακα Κυρώσεων, ωστόσο η φύση και η έκταση του ρατσισμού είναι τέτοιες που οι εκδηλώσεις και οι μορφές του μεταλλάσσονται και είναι ανεξάντλητες.

Δεδομένου ότι το ρατσιστικό περιστατικό έχει ως αφετηρία ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του ατόμου που στοχοποιείται, το οποίο είναι και χαρακτηριστικό μιας ευρύτερης οικογένειας, κοινότητας ή ομάδας, έχει ως συνέπεια να επηρεάζει και να καλλιεργεί περιβάλλον εχθρότητας προς όλα τα πρόσωπα που μοιράζονται τα χαρακτηριστικά αυτά.

Συνεπώς, κάθε τέτοιο περιστατικό βλέπει σοβαρά όχι μόνο το πρόσωπο που το δέχεται, αλλά και ευρύτερες κοινότητες, καθώς και την κοινωνία ευρύτερα.

Χαρακτηρίζοντας ένα περιστατικό ως ρατσιστικό, αυτό δεν σημαίνει ότι το άτομο που το διέπραξε συμπεριφέρεται από πρόθεση ρατσιστικά.

Ελλιπής καταγγελία (under-reporting):

Η μη αναφορά ή η μειωμένη αναφορά των ρατσιστικών περιστατικών, από φόβο του θύματος, από δυσκολίες στα συστήματα αναφοράς και διερεύνησης ρατσιστικών περιστατικών ή από πεποίθηση ματαιότητας, ότι δηλαδή «δεν θα γίνει τίποτα»²⁰. Η ελλιπής αναφορά έχει σοβαρές επιπτώσεις: Τα θύματα των περιστατικών δεν ενδυναμώνονται, δεν αισθάνονται καμιά προστασία ή δικαίωση και, ένεκα τούτου, αποδέχονται μοιρολατρικά και παθητικά τέτοια περιστατικά. Έχει, επίσης, δυσμενείς επιπτώσεις σε ολόκληρη τη σχολική κοινότητα: Εμπεδώνεται και επικρατεί το αίσθημα της ανοχής του ρατσισμού και των διακρίσεων, ενώ παραμένει σκοτεινή η φύση και η έκταση του φαινομένου, καθιστώντας αδύνατη την έγκαιρη και αποφασιστική αντιμετώπισή του. Γι' αυτό είναι πολύ σημαντικό τα θύματα να ενθαρρύνονται, να προστατεύονται και να προτρέπονται να δηλώνουν όλα τα περιστατικά, χωρίς φόβο.

Σκοπός Κώδικα Συμπεριφοράς Κατά του Ρατσισμού

Ο σκοπός του Κώδικα Συμπεριφοράς Κατά του Ρατσισμού στα σχολεία είναι:

- α) η αναγνώριση των οποιωνδήποτε άμεσων ή έμμεσων, σκόπιμων ή άσκοπων λόγων, πράξεων και διαδικασιών που οδηγούν σε αρνητικές διακρίσεις συγκεκριμένων ατόμων με βάση τη διαφορετικότητά τους (βλ. ορισμό διαφορετικότητας πιο πάνω)
- β) η ανάληψη ενεργού δράσης για πρόληψη και αντιμετώπιση ρατσιστικών περιστατικών, και
- γ) η ανάληψη ενεργού δράσης για ανάπτυξη αντιρατσιστικής κουλτούρας.

Στόχοι Κώδικα Συμπεριφοράς Κατά του Ρατσισμού

- Η υποστήριξη της ισότητας, της δικαιοσύνης και του αμοιβαίου σεβασμού
- Η εξάλειψη ρατσιστικών περιστατικών οποιασδήποτε μορφής
- Η στήριξη των παιδιών που γίνονται δέκτες βίας, εκφοβισμού ή ρατσισμού οποιασδήποτε μορφής
- Η προστασία των δικαιωμάτων του παιδιού, όπως ορίζονται από τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού
- Η δημιουργία αντιρατσιστικής κουλτούρας.

Κάθε άτομο που φοιτά ή εργάζεται στο σχολείο έχει το δικαίωμα:

- Ισότιμης συμπεριφοράς και σεβασμού από όλους τους άλλους στη σχολική κοινότητα
- Προστασίας από υποβολή σε οποιαδήποτε ρατσιστική ή εκφοβιστική συμπεριφορά και εμπλοκή σε ρατσιστικό περιστατικό ή άλλη μορφή βίας (βλ. παραδείγματα ρατσιστικών περιστατικών στον Πίνακα Κυρώσεων)
- Πρόσβασης σε διαδικασίες υποβολής παραπόνου (όπως περιγράφονται στον Οδηγό) σε περίπτωση στην οποία το άτομο πιστεύει ότι έχει τύχει διάκρισης ή ρατσισμού στη βάση του φύλου, της εθνικότητας, της εμφάνισης, της θρησκείας, του σεξουαλικού προσανατολισμού, της αναπηρίας ή άλλης πτυχής της ταυτότητάς του
- Παροχής ασφάλειας, εμπιστευτικότητας και ιδιωτικότητας στην οποιαδήποτε διαδικασία εξέτασης ή αναφοράς ρατσιστικού περιστατικού στην οποία εμπλέκεται με οποιονδήποτε τρόπο.

Όλα τα μέλη της σχολικής κοινότητας (εκπαιδευτικοί, μαθητές/τριες και άλλο προσωπικό του σχολείου) δεσμεύονται ώστε να:

- Σέβονται τα δικαιώματα όλων των ατόμων στη σχολική κοινότητα
- Αναγνωρίζουν και εφαρμόζουν τις υποχρεώσεις τους, όπως απορρέουν από τους κανονισμούς του σχολείου για την καταπολέμηση των διακρίσεων και του ρατσισμού
- Συμπεριφέρονται με ασφαλή και υπεύθυνο τρόπο αποφεύγοντας οποιαδήποτε επιθετική συμπεριφορά ή άλλη επικοινωνία που δείχνει έλλειψη σεβασμού σε άτομα ή περιουσίες
- Απορρίπτουν και καταδικάζουν κάθε μορφή ρατσισμού, παρενόχλησης ή διάκρισης προς οποιοδήποτε άτομο της σχολικής κοινότητας
- Αποφεύγουν έμμεση ή άμεση πρόκληση οποιουδήποτε ρατσιστικού περιστατικού (βλ. παραδείγματα στον Πίνακα Κυρώσεων στον Οδηγό)

Υπευθυνότητες

- Λαμβάνουν μέρος στη διαχείριση ρατσιστικών περιστατικών, η οποία πρέπει να γίνεται άμεσα, κατηγορηματικά και με συνέπεια, στη βάση του Κώδικα
- Εάν παρατηρήσουν ρατσιστικά περιστατικά παρεμβαίνουν με ειρηνικά μέσα για να βοηθήσουν, εάν χρειάζεται, και στη συνέχεια αναφέρουν το περιστατικό στην/στον Υπεύθυνη/ο Εκπαιδευτικό.

Το σχολείο δεσμεύεται ώστε:

Επιπρόσθετα, το σχολείο δεσμεύεται ώστε:

- να προάγει τον αλληλοσεβασμό²²
- να καταπολεμά έμπρακτα όλες τις μορφές ρατσιστικών περιστατικών, όπως ορίζονται και επεξηγούνται σε αυτόν τον Κώδικα
- να προωθεί τις ίσες ευκαιρίες και τις θετικές κοινωνικές σχέσεις ανάμεσα σε όλα τα άτομα της σχολικής κοινότητας
- να ενθαρρύνει, να στηρίζει και να βοηθά όλους τους μαθητές ανεξαιρέτως για να φτάσουν στο έπακρο των δυνατοτήτων τους
- να συνεργάζεται με τις οικογένειες των μαθητών, τον Σύνδεσμο Γονέων και την ευρύτερη κοινότητα, ώστε να καταπολεμούνται όλες οι μορφές ρατσισμού, ακολουθώντας και προωθώντας παραδείγματα καλών πρακτικών
- να εξετάσει το ενδεχόμενο δημιουργίας Επιτροπής κατά των Διακρίσεων, αποτελούμενης από μαθητές και εκπαιδευτικούς, για τον σχεδιασμό και τη λήψη προληπτικών μέτρων για αναχαίτιση ρατσιστικών τάσεων, με γνώμονα τις ιδιαιτερότητες και τις ανάγκες του κάθε σχολείου
- να εφαρμόζει τη σχολική πειθαρχία κατά τρόπο συμβατό με την αξιοπρέπεια του μαθητή ως ανθρωπίνου όντος και σύμφωνα με τις πρόνοιες που περιέχονται στους περί της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Κυρωτικούς) Νόμους του 1999 και 2000²³.

²² Οι περί λειτουργίας των Δημόσιων Σχολείων Μέσης Εκπαίδευσης Κανονισμοί του 1990 (Κ.Δ.Π. 310/90) έως 2011 (Κ.Δ.Π. 130/2011), παράγραφος 14(2ε, ν).

²³ Οι περί λειτουργίας των Δημόσιων Σχολείων Μέσης Εκπαίδευσης Κανονισμοί του 1990 (Κ.Δ.Π. 310/90) έως 2011 (Κ.Δ.Π. 130/2011), παράγραφος 14(2ε, vii).

Να αποφεύγει διακρίσεις σε θέματα πολιτικής ή διαδικασιών, όπως:

- περιθωριοποίηση περιστατικών ή παραπόνων σχετικά με οποιαδήποτε μορφή ρατσισμού ή διάκρισης
- έλλειψη ενημέρωσης από τους/τις μαθητές/τριες, τις οικογένειές τους και το προσωπικό του σχολείου για θέματα σχετικά με τον ρατσισμό (δικαιώματα, υποχρεώσεις, μορφές, λειτουργία ρατσισμού κ.λπ.)
- μη αντιπροσώπευση ατόμων από όλες τις ομάδες που φοιτούν στο σχολείο, στον Σύνδεσμο Γονέων ή άλλες οργανώσεις του σχολείου ή της κοινότητας
- αποθάρρυνση γονιών ή άλλων μελών της κοινότητας από διαφορετικές ομάδες να συμμετέχουν σε σχολικές δραστηριότητες ή στη λήψη αποφάσεων σχετικών με το σχολείο
- υποχρέωση των παιδιών να λαμβάνουν μέρος σε δραστηριότητες που συγκρούονται με τα πολιτισμικά ή θρησκευτικά τους πιστεύω
- υποχρέωση των παιδιών χωρίς τη θέλησή τους να λαμβάνουν μέρος σε δραστηριότητες που προωθούν στερεότυπα για συγκεκριμένες πολιτισμικές ή άλλες ομάδες (π.χ. μεμονωμένες εκδηλώσεις όπως “διαπολιτισμικές ημερίδες” ή “πολυπολιτισμικά παζαράκια” με έμφαση σε φαγητά, χορούς κ.λπ.).

Οι εκπαιδευτικοί και όλα τα άτομα του προσωπικού του σχολείου δεσμεύονται ώστε:

- να είναι ενήμεροι για τον Κώδικα και τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις που απορρέουν από αυτόν
- να αναστοχάζονται αναφορικά με τις δικές τους απόψεις και στερεότυπα σε σχέση με τη διαφορετικότητα
- να θέτουν υψηλές προσδοκίες και να παρέχουν ευκαιρίες σε όλες/ους τις/τους μαθήτριες/τές τους ανεξαιρέτως
- να συζητήσουν σε συνεδρία προσωπικού θέματα ρατσισμού και διακρίσεων και των σχετικών νομοθεσιών στην εκπαίδευση και την κοινωνία²⁴
- να παρακολουθούν την εφαρμογή του Κώδικα μέσα από συζητήσεις στις συνεδρίες προσωπικού, τουλάχιστον μια φορά κάθε τρίμηνο/τετράμηνο

²⁴ Σε όλα τα σχολεία θα σταλεί σχετικό σχέδιο οργάνωσης της συνεδρίας.

- να αναγνωρίζουν τις διάφορες μορφές στερεοτύπων και να τα αμφισβητούν άμεσα, όπου και όποτε παρατηρούνται
- να διδάσκουν στις/στους μαθήτριες/τές τους για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους, καθώς και για τον Κώδικα και να τους ενθαρρύνουν να αναφέρουν ρατσιστικά περιστατικά τα οποία παρατηρούν
- να υλοποιούν δραστηριότητες που ανταποκρίνονται στους δείκτες επιτυχίας του Προγράμματος Σπουδών Αγωγής Υγείας που σχετίζονται με θέματα διαφορετικότητας, ρατσισμού, εκφοβισμού, διακρίσεων και ενσυναίσθησης
- όπου είναι εφικτό, να χρησιμοποιούν μεταφρασμένα έντυπα για επικοινωνία με τους μαθητές και τις οικογένειές τους ή να απευθύνονται σε άτομα της σχολικής κοινότητας για βοήθεια στη μετάφραση
- να δημιουργούν ένα συμπεριληπτικό μαθησιακό περιβάλλον στο οποίο όλα τα παιδιά να νιώθουν άνετα και να αλληλεπιδρούν θετικά μεταξύ τους
- να μεριμνούν με δράσεις ώστε κανένα παιδί να μη μένει μόνο του το διάλειμμα
- να αναφέρονται σε όλα τα παιδιά με τον ίδιο τρόπο και όχι ως “τα δικά μας” και “τα ξένα” ή “τα άλλα”
- να συμμετέχουν στην εφαρμογή και αξιολόγηση του Κώδικα σε συνεργασία με τον/την Υπεύθυνο/η Εκπαιδευτικό και τη/τον Διευθύντρια/ντή του σχολείου
- να προωθούν τις ίσες ευκαιρίες και καλές κοινωνικές σχέσεις, αποφεύγοντας τις διακρίσεις εναντίον οποιουδήποτε ατόμου στη βάση της διαφορετικότητάς του
- να αποτελούν θετικά πρότυπα αντιρατσιστικής συμπεριφοράς στην τάξη, την αυλή και τον διδασκαλικό σύλλογο, αποφεύγοντας ανέκδοτα ή σχόλια βασισμένα σε στερεότυπα.

Η/Ο Υπεύθυνη/ος Εκπαιδευτικός για τη διαχείριση ρατσιστικών περιστατικών, δεσμεύεται επιπρόσθετα ώστε:

- να συντονίζει την τήρηση και αξιολόγηση του Κώδικα σε συνεργασία με τη/τον Διευθύντρια/ή και τους εκπαιδευτικούς
- να αξιολογεί και να προωθεί έμπρακτα την εφαρμογή του Οδηγού, ώστε όλα τα ρατσιστικά περιστατικά να διερευνώνται και να αξιολογούνται άμεσα ή σε σύντομο χρονικό διάστημα, σύμφωνα με τα βήματα διαχείρισης ρατσιστικών περιστατικών, όπως εξηγούνται στον Οδηγό
- να συμπληρώνει το Έντυπο καταγραφής ρατσιστικού περιστατικού (Φόρμα 1) και την Ετήσια αναφορά ρατσιστικών περιστατικών (Φόρμα 2).

Η/Ο Διευθύντρια/ής δεσμεύεται επιπρόσθετα ώστε:

- να γνωστοποιήσουν και να συντονίσουν συζήτηση για τον Κώδικα και τον Οδηγό σε μία τουλάχιστον συνεδρία προσωπικού
- να βεβαιώνονται ότι ο Κώδικας και ο Οδηγός είναι διαθέσιμοι και γνωστοποιημένοι σε όλους τους αρμόδιους φορείς, τους εκπαιδευτικούς, τους μαθητές και τις οικογένειές τους (μέσα από τοποθέτηση αφισών στο σχολείο, αποστολή ενημερωτικού φυλλαδίου στις οικογένειες, διοργάνωση ημερίδας/εκδήλωσης ενημέρωσης κ.λπ.).
- να γνωστοποιήσουν και να συντονίσουν συζήτηση για τον Κώδικα και τον Οδηγό σε μία τουλάχιστον συνεδρία προσωπικού
- να βεβαιώνονται ότι ο Κώδικας και ο Οδηγός είναι διαθέσιμοι και γνωστοποιημένοι σε όλους τους αρμόδιους φορείς, τους εκπαιδευτικούς, τους μαθητές και τις οικογένειές τους (μέσα από τοποθέτηση αφισών στο σχολείο, αποστολή ενημερωτικού φυλλαδίου στις οικογένειες, διοργάνωση ημερίδας/εκδήλωσης ενημέρωσης κ.λπ.).
- να ορίσουν ένα άτομο από τη Διευθυντική Ομάδα ως το άτομο με ειδικά καθήκοντα για τη διαχείριση ρατσιστικών περιστατικών (**Υπεύθυν/ος Εκπαιδευτικός**) και να ενημερώσουν όλα τα μέλη της σχολικής κοινότητας και τις οικογένειές τους για τα καθήκοντά και τον ρόλο της/του
- να δημιουργήσουν και να στηρίξουν τη λειτουργία της Επιτροπής Αγωγής Υγείας και Πρόληψης της Παραβατικότητας στην οποία θα λαμβάνει μέρος και ο/η Υπεύθυνος/η Εκπαιδευτικός
- να βεβαιώνονται ότι όλα τα άτομα του προσωπικού του σχολείου γνωρίζουν τις υπευθυνότητές τους σε σχέση με τον Κώδικα
- να βεβαιώνονται ότι ο Κώδικας προωθείται και οι διαδικασίες που προβλέπει εφαρμόζονται με συνέπεια και σταθερότητα
- να λαμβάνουν όλα τα απαραίτητα μέτρα προστασίας των θυμάτων ρατσιστικών περιστατικών
- να λαμβάνουν τις απαραίτητες αποφάσεις και δράσεις σε περιπτώσεις ύπαρξης ή διερεύνησης ρατσιστικών περιστατικών που αφορούν άτομα του σχολείου, όπως προνοείται από τον Οδηγό, και σύμφωνα με τους κανονισμούς λειτουργίας των δημόσιων σχολείων
- να παρακολουθούν την εφαρμογή του Κώδικα και του Οδηγού και να συζητούν την εξέλιξή του και τρόπους βελτίωσής τους σε ώρα συνεδρίας προσωπικού
- να ενημερώνουν τον/την Επιθεωρητή/τρια του σχολείου για την εφαρμογή του Κώδικα και του Οδηγού τουλάχιστον δύο φορές τον χρόνο
- να αποστέλλουν την Ετήσια αναφορά ρατσιστικών περιστατικών (Φόρμα 2) στο ΥΠΠ (Παρατηρητήριο για τη Βία) για τα ρατσιστικά περιστατικά που διερευνήθηκαν και αντιμετωπίστηκαν στο σχολείο.

²⁵ Πλαίσιο Γενικού Κώδικα Συμπεριφοράς (Εγκύκλιος Δημοτικής Εκπαίδευσης, ΥΠΠ 386/68/Α, ημερ. 5 Αυγούστου 1998).

Οι μαθήτριες και οι μαθητές δεσμεύονται ώστε:

- να σέβονται την προσωπικότητα, την ελευθερία και την αξιοπρέπεια των άλλων (εκπαιδευτικών, συμμαθητών, γονιών και όλων των άλλων προσώπων εντός και εκτός του σχολείου)
- να ενημερώνονται για τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους σε σχέση με τον ρατσισμό και τις διακρίσεις²⁵
- να αναγνωρίζουν τα διάφορα ρατσιστικά περιστατικά και να τα αναφέρουν άμεσα σε μία/έναν εκπαιδευτικό του σχολείου
- να αρνούνται να εμπλακούν σε ρατσιστικές συμπεριφορές
- να ενημερώνουν άτομα που λένε ρατσιστικά ανέκδοτα ότι μπορεί με αυτόν τον τρόπο να πληγώνουν κάποια άλλα άτομα ή ομάδες
- να περιλαμβάνουν παιδιά στις παρέες και στις δραστηριότητές τους που μπορεί να αποκλείονται λόγω της διαφορετικότητάς τους
- να αμφισβητούν οποιαδήποτε στερεότυπα ή ρατσιστικές αντιλήψεις ακούνε στο περιβάλλον τους
- να σέβονται τα εθνικά και θρησκευτικά σύμβολα, όχι μόνο τα δικά τους αλλά και των άλλων²⁶
- να αναστοχάζονται αναφορικά με τη συμπεριφορά τους και κατά πόσο αυτή μπορεί να έχει ρατσιστικές συνέπειες για άλλα άτομα ή ομάδες.

Τι μπορεί να κάνει κάποιο άτομο που πιστεύει ότι δέχθηκε ή δέχεται ρατσιστική συμπεριφορά ή κάποιος που ήταν θεατής στην εκδήλωση τέτοιας συμπεριφοράς;

- **Να το καταγγείλει το συντομότερο δυνατόν**, χωρίς φόβο, σε οποιονδήποτε εκπαιδευτικό επιθυμεί ή στον/στην Υπεύθυνο/η Εκπαιδευτικό. Ο/Η εκπαιδευτικός που έλαβε γνώση έχει με τη σειρά του/της υποχρέωση να ενημερώσει τον/την Υπεύθυνο Εκπαιδευτικό, που θα προχωρήσει στη διαχείριση και καταγραφή του περιστατικού με βάση τον Οδηγό.

²⁶ Βλ. προηγούμενη υποσημείωση.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β: Οδηγός Διαχείρισης και Καταγραφής Ρατσιστικών Περιστατικών

Η ευθύνη για τον Οδηγό ανατίθεται σε ένα άτομο από τη Διευθυντική Ομάδα που ορίζεται από τη Διεύθυνση του κάθε σχολείου ως ο/η Υπεύθυνος/η Εκπαιδευτικός. Το άτομο αυτό θα εκπαιδευτεί ανάλογα και θα έχει ειδικά καθήκοντα και ευθύνες για την καταγραφή και διαχείριση ρατσιστικών περιστατικών και τη γενικότερη εφαρμογή του Κώδικα και του Οδηγού.

Βήματα διαχείρισης ρατσιστικών περιστατικών

Η διαχείριση των ρατσιστικών περιστατικών γίνεται με ιδιαίτερο τρόπο κάθε φορά, καθώς καθένα έχει διαφορετικά χαρακτηριστικά και ιδιαιτερότητες. Εντούτοις, σε κάθε περίπτωση είναι σημαντικό να τηρούνται τα ακόλουθα βήματα, για την αποτελεσματική καταγραφή και αντιμετώπιση των ρατσιστικών περιστατικών:

1. Το περιστατικό παρατηρείται από παιδιά ή εκπαιδευτικούς και αναφέρεται στον/στην Υπεύθυνο/η Εκπαιδευτικό ή άλλο/η εκπαιδευτικό που βρίσκεται πλησιέστερα, αν είναι ανάγκη.
2. Ο/Η εκπαιδευτικός που είναι μάρτυρας ή ενημερώνεται πρώτος/η για το περιστατικό:
  - επεμβαίνει για να το διακόψει
  - παρέχει άμεση στήριξη και ασφάλεια στο θύμα
  - ενημερώνει άμεσα τον/την Υπεύθυνο/η Εκπαιδευτικό.
3. Ο/Η Υπεύθυνος/η Εκπαιδευτικός:
  - επιβεβαιώνει ότι το θύμα/τα θύματα που ήταν στόχοι του ρατσιστικού περιστατικού είναι ασφαλή
  - ενημερώνει τον/τη Διευθυντή/ντρια
  - σε ξεχωριστές και κοινές συναντήσεις συζητά για το περιστατικό με όλα τα εμπλεκόμενα παιδιά και εκπαιδευτικούς (θύματα, θύτες, θεατές)
  - σημειώνει τις λεπτομέρειες στο έντυπο αναφοράς ρατσιστικού περιστατικού (Φόρμα 1).
4. Η διεύθυνση του σχολείου προχωρεί στην επιβολή των ανάλογων κυρώσεων με βάση τις πρόνοιες των Κανονισμών Λειτουργίας του σχολείου. Αν τα εμπλεκόμενα άτομα παρακολουθούνται από Εκπαιδευτική/ό Ψυχολόγο τότε η διαδικασία επιβολής κυρώσεων γίνεται σε συνεργασία με την Υπηρεσία Εκπαιδευτικής Ψυχολογίας.
5. Η διεύθυνση του σχολείου προχωρεί σε ενημέρωση του Παρατηρητηρίου για τη Βία αποστέλλοντας και προσκαλεί την Υπηρεσία Εκπαιδευτικής Ψυχολογίας για τις δικές τους ενέργειες και την ΟΑΠ, αν χρειαστεί, αν το περιστατικό κριθεί ιδιαίτερα σοβαρό ή αν προκαλείται από το ίδιο άτομο για πολλοστή φορά (βλ. Πίνακα Κυρώσεων).
6. Ο/Η Υπεύθυνος/η Εκπαιδευτικός συμπληρώνει στο τέλος του σχολικού έτους τη Φόρμα 2, με τα συγκεντρωτικά στοιχεία για τα ρατσιστικά περιστατικά του έτους που πέρασε, και το διαβιβάζει στο Παρατηρητήριο για τη Βία.

Πίνακας Κυρώσεων

Ως θέμα αρχής, ο χειρισμός των ρατσιστικών περιστατικών γίνεται πρωτίστως με παιδαγωγικούς όρους και αποσκοπεί στην αλλαγή συμπεριφορών και πρακτικών, χωρίς αυτόματη προσφυγή σε τιμωρητικά μέτρα. Επιδιώκεται η χρήση ήπιων και διαμεσολαβητικών μεθόδων, συνεκτιμώντας τις προσωπικές περιστάσεις θύτη και θύματος. Όπου χρειάζεται, παρέχεται η κατάλληλη στήριξη και προστασία προς όλους τους εμπλεκόμενους. Η προσφυγή σε ανάλογες κυρώσεις αποτελεί ύστατο μέσο. Η εισήγηση των κυρώσεων γίνεται στη βάση της πολιτικής του ΥΠΠ για τα μέτρα πειθαρχίας στα σχολεία²⁷. Γίνεται εισήγηση όπως πριν την εφαρμογή του, ο πιο κάτω πίνακας γνωστοποιηθεί σε όλους τους εκπαιδευτικούς, τους μαθητές και τις οικογένειές τους. Κρίσιμης σημασίας είναι η διαφάνεια και η συνέπεια στην εφαρμογή κάθε βήματος και στην επιβολή των ανάλογων κυρώσεων.

Βασική προϋπόθεση για να θεωρηθούν ρατσιστικά κάποια περιστατικά είναι ότι συμβαίνουν στη βάση της διαφορετικότητας κάποιου ατόμου ή ομάδας ατόμων, όπως αυτή ορίζεται στο θεωρητικό υπόβαθρο του Κώδικα. Οι πράξεις που περιγράφονται στα περιστατικά μπορεί να έχουν ως στόχο συγκεκριμένα άτομα ή ομάδες ατόμων. Για την αποτελεσματική διαχείριση ρατσιστικών περιστατικών είναι σημαντικό να καταγράφεται το κάθε περιστατικό αμέσως ή σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, ώστε να τηρείται το σύστημα κυρώσεων ανάλογα με τη συχνότητα συγκεκριμένων συμπεριφορών από συγκεκριμένα άτομα με αξιοπιστία.

Οι ακόλουθες κυρώσεις²⁸ προτείνονται στα πλαίσια των κανονισμών λειτουργίας των δημόσιων σχολείων²⁹. Για πρακτικούς σκοπούς, στον Πίνακα Κυρώσεων που ακολουθεί, οι κυρώσεις αναφέρονται σε συντομία:

1. Συμπλήρωση του **εντύπου αναστοχασμού** (βλ. παράδειγμα που ακολουθεί). Η αποστολή του εντύπου αναστοχασμού στο σπίτι για υπογραφή από τους γονείς επαφίεται στη διακριτική ευχέρεια του σχολείου.
2. **Παρατήρηση**³⁰.
3. **Γραπτή επίπληξη** από το σχολείο προς το παιδί ιδιαιτέρως με υπογραφή από γονέα/κηδεμόνα ή ενώπιον του κηδεμόνα³¹ (βλ. παράδειγμα που ακολουθεί).

²⁷ Εγκύκλιος Μέσης Γενικής, Μέσης Τεχνικής και Δημοτικής Εκπαίδευσης: Μέτρα πειθαρχίας στα σχολεία, αριθμός φακέλου 7.19.04.10/4, ημερομηνία 24.09.2009, αριθμός εγκυκλίου στο διαδίκτυο 2044.

²⁸ Οι κυρώσεις που προτείνονται ισχύουν για τις περιπτώσεις ρατσιστικών περιστατικών με θύτες μαθητές. Εάν οι θύτες είναι εκπαιδευτικοί, τότε υπόκεινται στον Περί Δημόσιας Εκπαιδευτικής Υπηρεσίας Νόμο του 1969 έως (Αρ.2) 2012.

²⁹ Οι περί λειτουργίας των Δημόσιων Σχολείων Δημοτικής Εκπαίδευσης Κανονισμοί του 2008 έως 2012 (Κ.Δ.Π. 225/2008, Κ.Δ.Π. 276/2009, Κ.Δ.Π. 345/2011, Κ.Δ.Π. 253/2012) και Οι περί λειτουργίας των Δημόσιων Σχολείων Μέσης Εκπαίδευσης Κανονισμοί του 1990 (Κ.Δ.Π. 310/90) έως 2011 (Κ.Δ.Π. 130/2011).

³⁰ Οι περί λειτουργίας των Δημόσιων Σχολείων Δημοτικής Εκπαίδευσης Κανονισμοί του 2008 έως 2012 (Κ.Δ.Π. 225/2008, Κ.Δ.Π. 276/2009, Κ.Δ.Π. 345/2011, Κ.Δ.Π. 253/2012), παράγραφος 14 (5α, i).

³¹ Βλ. προηγούμενη υποσημείωση, παράγραφος 14 (5α, ii) και Οι περί λειτουργίας των Δημόσιων Σχολείων Μέσης Εκπαίδευσης Κανονισμοί του 1990 (Κ.Δ.Π. 310/90) έως 2011 (Κ.Δ.Π. 130/2011), παράγραφος 17 (2.3 και 2.5).

4. **Τηλεφώνημα** του παιδιού στο σπίτι και αναφορά του περιστατικού και της εμπλοκής του σε αυτό στην παρουσία της/του εκπαιδευτικού διαχείρισης ρατσιστικών περιστατικών ή της διεύθυνσης του σχολείου.
5. Υποχρεωτική εκτέλεση **κοινωφελούς εργασίας** που θα στοχεύει κυρίως στην αξιοποίηση των ικανοτήτων/δεξιοτήτων του μαθητή προς όφελος της σχολικής κοινότητας. Η εργασία πραγματοποιείται κατά τη διάρκεια του σχολείου, στα πλαίσια των συνηθισμένων δραστηριοτήτων που αναλαμβάνουν τα παιδιά³² (πχ. αφαίρεση αναρτήσεων/συνθημάτων/γκράφιτι, βελτίωση/καθαριότητα κάποιου σχολικού χώρου ή άλλη εργασία).
6. **Αποζημίωση** για φθορά περιουσίας του σχολείου ή και άλλων³³.
7. **Συζητήσεις** με τα εμπλεκόμενα παιδιά και τις οικογένειές τους μετά από πρόσκλησή τους στο σχολείο, σε ξεχωριστές και κοινές συναντήσεις στην παρουσία της/του Υπεύθυνης/ου Εκπαιδευτικού, της Διεύθυνσης του σχολείου και της/του Εκπαιδευτικής/ού Ψυχολόγου αν χρειάζεται.
8. **Στέρψη συμμετοχής** σε ενδοσχολικές εκδηλώσεις και αθλοπαιδιές εντός του σχολείου, καθώς και σε άλλες ενδοσχολικές δραστηριότητες, για μία μόνο περίοδο από μία μέχρι τριάντα συνεχόμενες ημέρες μέσα στο ίδιο σχολικό έτος³⁴ (για τη Δημοτική Εκπαίδευση) ή **Αποβολή** από την τάξη και παραπομπή στη Διεύθυνση και αποβολή από 1-8 μέρες³⁵ (για τη Μέση και Μέση Τεχνική Εκπαίδευση).

---

³² Βλ. προηγούμενη υποσημείωση, παράγραφος 14 (5β, ii) και Οι περί λειτουργίας των Δημόσιων Σχολείων Μέσης Εκπαίδευσης Κανονισμοί του 1990 (Κ.Δ.Π. 310/90) έως 2011 (Κ.Δ.Π. 130/2011), παράγραφος 17 (2.8).

³³ Οι περί λειτουργίας των Δημόσιων Σχολείων Μέσης Εκπαίδευσης Κανονισμοί του 1990 (Κ.Δ.Π. 310/90) έως 2011 (Κ.Δ.Π. 130/2011), παράγραφος 17 (2.7) και Οι περί λειτουργίας των Δημόσιων Σχολείων Δημοτικής Εκπαίδευσης Κανονισμοί του 2008 έως 2012 (Κ.Δ.Π. 225/2008, Κ.Δ.Π. 276/2009, Κ.Δ.Π. 345/2011, Κ.Δ.Π. 253/2012), παράγραφος 14 (5β, i).

³⁴ Βλ. προηγούμενη υποσημείωση, παράγραφος 14 (5β, iii).

³⁵ Οι περί λειτουργίας των Δημόσιων Σχολείων Μέσης Εκπαίδευσης Κανονισμοί του 1990 (Κ.Δ.Π. 310/90) έως 2011 (Κ.Δ.Π. 130/2011), παράγραφος 17 (2.6, 9, 12-14).

ΕΙΔΟΣ ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΟΥ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΚΥΡΩΣΕΙΣ					
	1η φορά	2η φορά	3η φορά	4η φορά	5η φορά	6η φορά
<p>1ο ΕΠΙΠΕΔΟ: Λεκτική προφορική, γραπτή ή ηλεκτρονική βία που πληγώνει την αυτοπεποίθηση ή την αίσθηση ασφάλειας ενός ατόμου/μιας ομάδας, χωρίς οι δέκτες της βίας να είναι μάρτυρες, όπως:</p> <ul style="list-style-type: none"> * στερεοτυπικές δηλώσεις * ανέκδοτα ή αστεία * κοροϊδία ή πειράγματα για ρούχα, φαγητό, σχέσεις, κοινωνικοοικονομική κατάσταση, περιουσία ή σωματική εμφάνιση * χρήση υποτιμητικής γλώσσας ή όρων * προσβλητικά σχόλια * γελοιοποίηση ή μίμηση των προφορών ή κινήσεων * ρατσιστικά σχόλια 	<p>Τηλεφώνημα στο σπίτι</p> <p>Παρατήρηση</p>	<p>Τηλεφώνημα στο σπίτι</p> <p>Γραπτή επίπληξη</p>	<p>Τηλεφώνημα στο σπίτι</p> <p>Γραπτή επίπληξη</p>	<p>Τηλεφώνημα στο σπίτι</p> <p>Κοινοφελής εργασία</p> <p>Στέρηση συμμετοχής ή αποβολή</p>	<p>Τηλεφώνημα στο σπίτι</p> <p>Συζητήσεις με παιδιά και οικογένειες στο σχολείο</p> <p>Στέρηση συμμετοχής ή αποβολή</p>	<p>Στέρηση συμμετοχής ή αποβολή</p> <p>Εμπλοκή Εκπαιδευτικού/ ής Ψυχολόγου</p> <p>Ενημέρωση του Παρατηρητηρίου ή/και Πρόσκληση της ΟΑΠ (αν χρειάζεται)</p>
<p>2ο ΕΠΙΠΕΔΟ: Λεκτική προφορική, γραπτή ή ηλεκτρονική βία που πληγώνει την αυτοπεποίθηση ή την αίσθηση ασφάλειας ενός ατόμου/μιας ομάδας στην οποία οι δέκτες της βίας γίνονται μάρτυρες, όπως:</p> <ul style="list-style-type: none"> * στερεοτυπικές δηλώσεις * ανέκδοτα ή αστεία * κοροϊδία ή πειράγματα για ρούχα, φαγητό, σχέσεις, κοινωνικοοικονομική κατάσταση, περιουσία ή σωματική εμφάνιση * χρήση υποτιμητικής γλώσσας ή όρων * προσβλητικά σχόλια * γελοιοποίηση ή μίμηση των προφορών ή κινήσεων * ρατσιστικά σχόλια 	<p>Τηλεφώνημα στο σπίτι</p> <p>Παρατήρηση</p>	<p>Έντυπο αναστοχασμού</p> <p>Γραπτή επίπληξη</p>	<p>Τηλεφώνημα στο σπίτι</p> <p>Γραπτή επίπληξη</p> <p>Στέρηση δύο διαλειμάτων</p>	<p>Τηλεφώνημα στο σπίτι</p> <p>Κοινοφελής εργασία</p> <p>Στέρηση συμμετοχής ή αποβολή</p>	<p>Τηλεφώνημα στο σπίτι</p> <p>Συζητήσεις με παιδιά και οικογένειες στο σχολείο</p> <p>Στέρηση συμμετοχής ή αποβολή</p>	<p>Στέρηση συμμετοχής ή αποβολή</p> <p>Εμπλοκή Εκπαιδευτικού/ ής Ψυχολόγου</p> <p>Ενημέρωση του Παρατηρητηρίου ή/και Πρόσκληση της ΟΑΠ (αν χρειάζεται)</p>

ΕΙΔΟΣ ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΟΥ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΚΥΡΩΣΕΙΣ					
	1η φορά	2η φορά	3η φορά	4η φορά	5η φορά	6η φορά
<p>3ο ΕΠΙΠΕΔΟ: Κοινωνική βία που πληγώνει την αίσθηση της αποδοχής ενός ατόμου από το σύνολο, όπως:</p> <ul style="list-style-type: none"> * σκόπιμος αποκλεισμός λέγοντας στους άλλους να μην κάνουν παρέα με ένα άτομο/μια ομάδα ατόμων * κουτσομπολιό, συμμετοχή στη διάδοση φήμης * άρνηση για συνεργασία * άρνηση από παιδιά να παίξουν ή να καθίσουν δίπλα από συγκεκριμένα παιδιά * αποκλεισμός από συμμετοχή σε κοινωνικές ή άλλες ομάδες 	<p>Τηλεφώνημα στο σπίτι</p> <p>Παρατήρηση</p>	<p>Έντυπο αναστοχασμού</p> <p>Γραπτή επίπληξη</p>	<p>Τηλεφώνημα στο σπίτι</p> <p>Γραπτή επίπληξη</p> <p>Κοινωνικής εργασίας</p>	<p>Τηλεφώνημα στο σπίτι</p> <p>Κοινωνικής εργασίας</p> <p>Στέρηση συμμετοχής ή αποβολή</p>	<p>Τηλεφώνημα στο σπίτι</p> <p>Συζητήσεις με παιδιά και οικογένειες στο σχολείο</p> <p>Στέρηση συμμετοχής ή αποβολή</p>	<p>Στέρηση συμμετοχής ή αποβολή</p> <p>Εμπλοκή Εκπαιδευτικού/ ής Ψυχολόγου</p> <p>Ενημέρωση του Παρατηρητηρίου ή/και Πρόσκληση της ΟΑΠ (αν χρειάζεται)</p>
<p>4ο ΕΠΙΠΕΔΟ: Μη λεκτική βία που πληγώνει την αυτοπεποίθηση ή την αίσθηση ασφάλειας ενός ατόμου/μιας ομάδας, όπως:</p> <ul style="list-style-type: none"> * σήματα ή σύμβολα σε ρούχα που είναι ενάντια σε συγκεκριμένες πολιτισμικές ή άλλες ομάδες ή προκαλούν αισθήματα εναντίον ατόμων ή ομάδων * προσβλητικά, απειλητικά ή ρατσιστικά γκράφιτι ή σλόγκαν (σε τοίχους του σχολείου, στις τουαλέτες, στα θρανία κ.λπ.) * προώθηση εκδόσεων που είναι ενάντια σε συγκεκριμένες πολιτισμικές ή άλλες ομάδες * προώθηση του ρατσισμού ή ρατσιστικών αντιλήψεων και της μη αποδοχής της διαφορετικότητας μέσα από το διαδίκτυο ή άλλα ηλεκτρονικά μέσα * άλλα είδη ρατσιστικής προπαγάνδας 	<p>Τηλεφώνημα στο σπίτι</p> <p>Έντυπο αναστοχασμού</p> <p>Παρατήρηση</p>	<p>Έντυπο αναστοχασμού</p> <p>Γραπτή επίπληξη</p>	<p>Τηλεφώνημα στο σπίτι</p> <p>Γραπτή επίπληξη</p> <p>Κοινωνικής εργασίας</p>	<p>Τηλεφώνημα στο σπίτι</p> <p>Κοινωνικής εργασίας</p> <p>Στέρηση συμμετοχής ή αποβολή</p>	<p>Τηλεφώνημα στο σπίτι</p> <p>Συζητήσεις με παιδιά και οικογένειες στο σχολείο</p> <p>Στέρηση συμμετοχής ή αποβολή</p>	<p>Στέρηση συμμετοχής ή αποβολή</p> <p>Εμπλοκή Εκπαιδευτικού/ ής Ψυχολόγου</p> <p>Ενημέρωση του Παρατηρητηρίου ή/και Πρόσκληση της ΟΑΠ (αν χρειάζεται)</p>

ΕΙΔΟΣ ΡΑΤΣΙΣΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΟΥ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΚΥΡΩΣΕΙΣ					
	1η φορά	2η φορά	3η φορά	4η φορά	5η φορά	6η φορά
<p>5ο ΕΠΙΠΕΔΟ: Σωματική βία που πληγώνει την αυτοπεποίθηση ή την αίσθηση ασφάλειας ενός ατόμου/μιας ομάδας, όπως:</p> <ul style="list-style-type: none"> * απειλητικές ή κοροϊδευτικές χειρονομίες * σπρωξίματα * χτυπήματα * τρικλοποδιές * κλοπές * απειλές * καταδίωξη * καταστροφή προσωπικών αντικειμένων ή άλλης περιουσίας * καταστροφή δημόσιας ή άλλης περιουσίας με συναισθηματική, ηθική ή άλλη αξία για συγκεκριμένα άτομα ή ομάδες (π.χ. μνημεία, έργα τέχνης, κοινωφελή έργα κ.λπ.). * κλοτσιές, γροθιές * σωματική επίθεση ή παρενόχληση 	<p>Τηλεφώνημα στο σπίτι</p> <p>Έντυπο αναστοχασμού</p> <p>Γραπτή επίπληξη</p> <p>Αποζημίωση (αν χρειάζεται)</p> <p>Στέρηση συμμετοχής ή Αποβολή (για τη Μέση Εκπαίδευση)</p>	<p>Τηλεφώνημα στο σπίτι</p> <p>Γραπτή επίπληξη</p> <p>Επιστολή απολογίας</p> <p>Αποζημίωση (αν χρειάζεται)</p> <p>Στέρηση συμμετοχής ή Αποβολή (για τη Μέση Εκπαίδευση)</p>	<p>Τηλεφώνημα στο σπίτι</p> <p>Γραπτή επίπληξη</p> <p>Κοινωφελής εργασία</p> <p>Κοινωφελής εργασία</p> <p>Αποζημίωση (αν χρειάζεται)</p> <p>Στέρηση συμμετοχής ή Αποβολή (για τη Μέση Εκπαίδευση)</p>	<p>Τηλεφώνημα στο σπίτι</p> <p>Κοινωφελής εργασία</p> <p>Στέρηση συμμετοχής ή Αποβολή (για τη Μέση Εκπαίδευση)</p> <p>Αποζημίωση (αν χρειάζεται)</p>	<p>Τηλεφώνημα στο σπίτι</p> <p>Συζητήσεις με παιδιά και οικογένειες στο σχολείο</p> <p>Στέρηση συμμετοχής ή Αποβολή (για τη Μέση Εκπαίδευση)</p> <p>Αποζημίωση (αν χρειάζεται)</p>	<p>Στέρηση συμμετοχής ή Αποβολή (για τη Μέση Εκπαίδευση)</p> <p>Εμπλοκή Εκπαιδευτικού/ ής Ψυχολόγου</p> <p>Ενημέρωση του Παρατηρητηρίου ή/και Πρόσκληση της ΟΑΠ (αν χρειάζεται)</p> <p>Αποζημίωση (αν χρειάζεται)</p>

Φόρμα 1: Έντυπο καταγραφής ρατσιστικού περιστατικού

Για σκοπούς καταγραφής της αναφοράς ρατσιστικού περιστατικού και προώθησής της (για σοβαρές περιπτώσεις) στο Παρατηρητήριο για τη Βία. Το σχολείο διατηρεί αρχείο με όλα τα ρατσιστικά περιστατικά που καταγράφονται και αποστέλλει στο Παρατηρητήριο για τη Βία τα σχετικά στοιχεία στο τέλος κάθε σχολικής χρονιάς (βλ. Φόρμα 2).

Για οδηγίες συμπλήρωσης, μπορείτε να αποστείνετε στο ηλεκτρονικό ταχυδρομείο paramichael.e@cyearn.pi.ac.cy

Επαρχία	
Σχολείο	
Ημερομηνία και ώρα περιστατικού	
Όνομα και χαρακτηριστικά θύτη/θυτών (εθνικότητα, θρησκεία, χρώμα, κοινότητα, γλώσσα, καθεστώς παραμονής στη χώρα, προηγούμενη εμπλοκή σε παρόμοια περιστατικά)	
Όνομα και χαρακτηριστικά θύματος/θυμάτων (εθνικότητα, θρησκεία, χρώμα, κοινότητα, γλώσσα, καθεστώς παραμονής στη χώρα, προηγούμενη εμπλοκή σε παρόμοια περιστατικά)	

Παρακαλώ σημειώστε με ✓ αυτό που ισχύει.

Θύμα/ Θύματα - Δέκτης/ Δέκτες		Θύτης / Θύτες	
Μαθητής/τρια		Μαθητής/τρια	
Εκπαιδευτικός		Εκπαιδευτικός	
Άλλος - μέλος της σχολικής κοινότητας (διευκρινίστε)		Άλλος - μέλος της σχολικής κοινότητας (διευκρινίστε)	

Χαρακτηριστικό στο οποίο βασίστηκε η ρατσιστική συμπεριφορά (Σημειώστε √. Μπορούν να σημειωθούν περισσότερες από μία επιλογές):

Χρώμα	☐	Θρησκεία	☐
Κοινότητα	☐	Πολιτικές ή άλλες πεποιθήσεις	☐
Γλώσσα	☐	Εθνική ή Εθνοτική καταγωγή	☐
Εμφάνιση (διευκρινίστε)	☐	Ηλικία	☐
Αναπηρία	☐	Φύλο	☐
Σεξουαλικός προσανατολισμός	☐	Καθεστώς παραμονής	☐
Ταυτότητα φύλου	☐	Άλλο (διευκρινίστε)	☐

Χώρος όπου έλαβε χώρα το περιστατικό (Σημειώστε με √):

Στην τάξη	☐	Στους διαδρόμους	☐
Στην αυλή	☐	Εκτός σχολείου	☐
Στο γήπεδο του σχολείου	☐	Στο διαδίκτυο	☐
	☐	Σε άλλο χώρο (διευκρινίστε)	☐

Σύντομη περιγραφή του περιστατικού:

Φόρμα 2: Ετήσια αναφορά ρατσιστικών περιστατικών

Για σκοπούς αναφοράς στο Παρατηρητήριο για τη Βία στα Σχολεία των ρατσιστικών περιστατικών που έλαβαν χώρα κατά το έτος .....

Για οδηγίες συμπλήρωσης, μπορείτε να αποστείνετε στο ηλεκτρονικό ταχυδρομείο paramichael.e@cyearn.pi.ac.cy

Επαρχία	
Σχολείο	
Διευθυντής/ντρια	
Υπεύθυνος/η Εκπαιδευτικός	
Ημερομηνία	

Παρακαλώ σημειώστε τον **συνολικό αριθμό (ΣΑ)** που ισχύει.

Συνολικός αριθμός θυμάτων/θυτών

Θύμα/ Θύματα - Δέκτης/ Δέκτες	ΣΑ	Θύτης/θύτες	ΣΑ
Μαθητής/τρια		Μαθητής/τρια	
Εκπαιδευτικός		Εκπαιδευτικός	
Άλλος - μέλος της σχολικής κοινότητας (διευκρινίστε)		Άλλος - μέλος της σχολικής κοινότητας (διευκρινίστε)	

Συνολικός αριθμός για το κάθε χαρακτηριστικό στο οποίο βασίστηκε η ρατσιστική συμπεριφορά

Χαρακτηριστικό στο οποίο βασίστηκε η ρατσιστική συμπεριφορά	ΣΑ	Χαρακτηριστικό στο οποίο βασίστηκε η ρατσιστική συμπεριφορά	ΣΑ
Χρώμα		Θρησκεία	
Κοινότητα		Πολιτικές ή άλλες πεποιθήσεις	
Γλώσσα		Εθνική ή Εθνοτική καταγωγή	
Εμφάνιση (διευκρινίστε)		Ηλικία	
Αναπηρία		Φύλο	
Σεξουαλικός προσανατολισμός		Καθεστώς παραμονής	
Ταυτότητα φύλου		Άλλο (διευκρινίστε)	

Συνολικός αριθμός για τον χώρο όπου έλαβε χώρα το περιστατικό

Χώρος όπου έλαβε χώρα το περιστατικό	ΣΑ	Χώρος όπου έλαβε χώρα το περιστατικό	ΣΑ
Στην τάξη		Στους διαδρόμους	
Στην αυλή		Εκτός σχολείου	
Στο γήπεδο του σχολείου		Στο διαδίκτυο	
		Σε άλλο χώρο (διευκρινίστε)	

Συνολικός αριθμός των ατόμων από τα οποία αναφέρθηκε το περιστατικό

Άτομα από τα οποία αναφέρθηκε το περιστατικό	ΣΑ
Το θύμα/δέκτη	
Μαθητή/τρια που ήταν μάρτυρας	
Μαθητή/τρια που το άκουσε	
Εκπαιδευτικό που ήταν μάρτυρας	
Εκπαιδευτικό που το άκουσε	
Άλλο πρόσωπο (διευκρινίστε)	

Συνολικός αριθμός κυρώσεων που έχουν επιβληθεί (βλ. Οδηγό) και δράσεις που έχουν ληφθεί

Κυρώσεις / Δράσεις	ΣΑ
Έντυπο αναστοχασμού	
Παρατήρηση	
Γραπτή επίπληξη	
Τηλεφώνημα στο σπίτι	
Επιστολή απολογίας	
Κοινωφελής εργασία	
Αποζημίωση	
Συζητήσεις με παιδιά και οικογένειες	
Στέρψη συμμετοχής ή αποβολή	
Άλλες (διευκρινίστε)	

Έντυπο αναστοχασμού

Όνομα:.....

Τάξη: .....

Υπογραφή γονέα/κηδεμόνα: .....

Ημερομηνία: .....

Σου έχει ζητηθεί να συμπληρώσεις το έντυπο αναστοχασμού για να σε βοηθήσει ώστε η συμπεριφορά σου να είναι όσο το δυνατόν λιγότερο ενοχλητική προς εσένα και τα άλλα μέλη της σχολικής κοινότητας. Χρειάζεται να σκεφτείς ήσυχα και προσεκτικά για τη συμπεριφορά σου καθώς συμπληρώνεις αυτό το έντυπο, προτού επιστρέψεις στην τάξη σου.

1. Πατί σου έχει ζητηθεί να συμπληρώσεις αυτό το έντυπο;
2. Ποιους κανόνες του σχολείου ή της τάξης έχεις επιλέξει να μην ακολουθήσεις;
3. Ποιες συνέπειες είχε η συμπεριφορά σου για σένα;

4. Ποιες συνέπειες είχε η συμπεριφορά σου για άλλα μέλη της σχολικής κοινότητας;

  5. Πώς αλλιώς θα μπορούσες να συμπεριφερθείς;

  6. Θα μπορούσες να κάνεις κάτι για να επανορθώσεις;
-

Έντυπο γραπτής επίπληξης

Στοιχεία σχολείου:

ΓΡΑΠΤΗ ΕΠΙΠΛΗΞΗ

Αγαπητ _____

λαμβάνεις αυτή την επιστολή από το σχολείο για να σου αναφέρουμε ότι είναι η _____ φορά που έχεις εκφράσει ρατσιστική συμπεριφορά στο σχολείο μας. Σου υπενθυμίζουμε ότι εφαρμόζουμε Κώδικα Συμπεριφοράς κατά του Ρατσισμού, επομένως τέτοιες συμπεριφορές δεν είναι ανεκτές στο σχολείο μας. Σου ζητούμε και πάλι να αναστοχαστείς για τις πράξεις, τα λόγια σου και για τις πιθανές συνέπειες που έχουν φέρει για άλλα παιδιά στο σχολείο μας. Αισιοδοξούμε πως δεν θα επιδείξεις παρόμοιες συμπεριφορές επειδή κάνεις έτσι κάποια άλλα παιδιά να μην νιώθουν ασφάλεια.

Με εκτίμηση,

Διευθυντής/Διευθύντρια

Όνομα γονιού / κηδεμόνα: _____

Υπογραφή: _____

Ο σχεδιασμός του Κώδικα Συμπεριφοράς Κατά του Ρατσισμού και του Οδηγού Διαχείρισης και Καταγραφής Ρατσιστικών Περιστατικών στηρίχθηκε στις ακόλουθες πηγές:

Commission for Racial Equality (2002) *Framework for a Race Equality Policy for Schools*, London.

Conference of Education Systems Chief Executive Officers (2000) *Racism. No way! A guide for Australian schools*, NSW Department of Education and Training, Australia (available at <http://www.racismnoway.com.au/teaching-resources/school-planning/guide.pdf>).

Make a Case Against Racism: a guide for teachers of grades 4-7, British Columbia, Ministry of Citizens' Services, Canada (available at http://www.embracebc.ca/local/embracebc/pdf/make_a_case_teachers_guide.pdf).

New South Wales Department of Education and Communities (revised February 2013) *Taking Action, Keeping Safe: a resource for student leaders to counter bullying*, Sydney (available at <http://www.schools.nsw.edu.au/media/downloads/schoolsweb/studentssupport/studentwellbeing/antibullying/takingaction.pdf>).

Northumberland County Council, The Equalities Team (September 2011) *Recording, Reporting and Responding to Racist Incidents: Information and guidance for Northumberland Schools*.

Olweus, Dan (2009) *Εκφοβισμός και βία στο Σχολείο*, ΕΨΥΠΕ, Αθήνα.

Pollock, M. (Ed.) (2008) *Everyday Antiracism*, The New Press, New York and London.

Surrey County Council (2010) *Guidance for Surrey Schools on Reporting and Responding to Racist Incidents*, Children, Schools and Families Directorate: Schools and Learning Service (available at http://www.surreycc.gov.uk/_data/assets/pdf_file/0016/177100/Guidance-on-Reporting-and-Responding-to-Racist-Incidents.pdf).

The English School Code of Conduct, English School, Nicosia (available at http://www.englishschool.ac.cy/index.php?link=schoolpolicies_coc.php).